

ressò mont-roigenc

JOSÉ ANTONIO ABELLA: EL PRINCIPAL INVESTIGADOR DE LA FIGURA D'ANTONI BENAIGES NOGUÉS. UNA BONA PERSONA.
(CRÒNICA PERSONAL)

Martí Rom
www.martirom.cat

19-07-2024

Quan superes una certa edat succeeixen dues coses rellevants. Sense esperar-ho et venen a la ment molts episodics del passat, els records se't fan presents, primer s'amunteguen i, poc a poc, els vas endreçant, configuren una "memòria" virtual o real (si els acabes escrivint). L'altra cosa, encara més imprevisible, és que se't van morint amics, aquelles persones estimades amb les quals has tingut una relació intensa i les mateixes dèries. Sovint, gairebé sempre, un per l'altre, durant anys, ens hem engrandit culturalment, eixamplant les ribes del mar del coneixement. M'agrada pensar que el mot "sinergia" adquireix tot el sentit en la relació entre dos amics. Sí, un més un, són tres.

Des de fa uns anys se'n van amics d'aquells que el poeta Miguel Hernández definia com "compañero del alma". A vegades, em ve al pensament d'intentar visualitzar com hagués estat la meva trajectòria cultural, vital, amb ells, si no haguessin marxat d'aquesta quotidiana realitat que vivim. O, com seria en un futur comú.

La meva relació amb José Antonio tan sols s'allarga sis anys. El febrer de 2018 em va enviar un correu. Em deia que era de Burgos i vivia a Segovia. Estava iniciant la recerca sobre el nostre mestre Freinet, Antoni Benaiges Nogués, que havia vist que jo havia publicat vuit textos a "Ressò mont-roigenc"¹ i que si podia passar-li la informació que jo tenia, aquella que havia recaptat en la meva investigació i que m'havia permès d'elaborar el treball final². En pocs dies ho tenia. Avui en dia el correu electrònic permet aquesta rapidesa. Ho vaig fer com he fet sempre a qualsevol persona, a d'altres historiadors "locals". Maleixo aquesta paraula. La història té divisions com el futbol? És un tema "local" haver iniciat el treball sobre Antoni Benaiges Nogués?

---

¹ Del núm. 116 (4t trimestre de 2010) al núm. 123 (3r trimestre de 2012). Posteriorment, s'han publicat en el llibre "Mont-roig: esberles d'un mosaic esbocinat" de Martí Rom (Arola Editors, 2019), de la pàg. 319 a la 366.

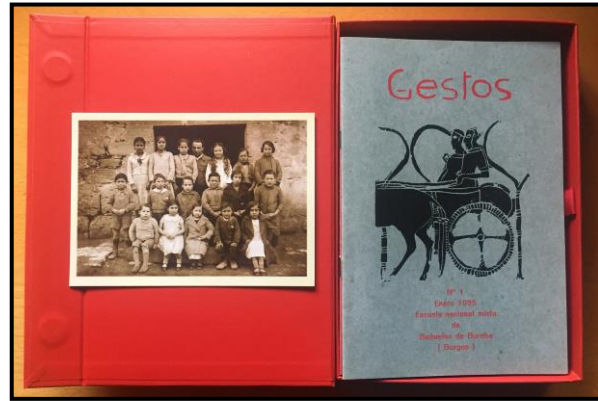
² Em permeto recordar, doncs hi ha un grapat de persones que sembla que no recordin (o no ho vulguin recordar), l'origen de la meva recerca, sense la qual després no hi hagués hagut l'onada d'informacions posteriors publicades sobre Benaiges. El 10 d'abril del llunyà 2010, quan vaig acabar la presentació, a la Casa de Cultura Agustí Sardà, del llibre "Guspies (de la història de Mont-roig)" escrit a mitges amb el meu avi Francesc Rom Serra (Edicions Marré / Associació de Veïns Muntanya Roja, 2010), se'm va acostar Jaume Roigé Benaiges, nebot d'Antoni Benaiges Nogués. Crec recordar que jo havia fet un discurs abrindat defensant la memòria històrica, dient que encara hi havia informacions que es guardaven a pany i forrellat en el si de moltes famílies. Em va comentar que un oncle seu fou assassinat durant l'aixecament de les tropes franquistes contra el govern de la República. Era mestre a Bañuelos de Bureba (Burgos). Vam quedar per parlar-ne....

Deia que sempre he passat les informacions que jo tenia a d'altres. De la mateixa manera que d'altres ho han fet amb mi. El treball d'historiador es com una cursa de relleus, on un continua on ha acabat l'anterior. És la suma de diversos esforços, de treballs fets al llarg del temps. També he d'esmentat que algun cop hi ha hagut algú que s'ha fet seva la meva recerca negant l'origen, sense cap citació o reconeixement. Com acostumo a dir: Déu els espera al Judici Final!

El 21 i 22 d'abril de 2018, feia uns dos mesos del primer contacte, venia a Mont-roig José Antonio Abella amb la seva esposa Maria Jesús. A l'obrir la porta de casa vaig veure un rostre agradable i amb un lleu somriú que no podia ser més que d'una bona persona. Alguns ho duen escrit a la cara.

José Antonio Abella, Martí Rom i Maria Jesús

Capsa amb quaderns de l'escola

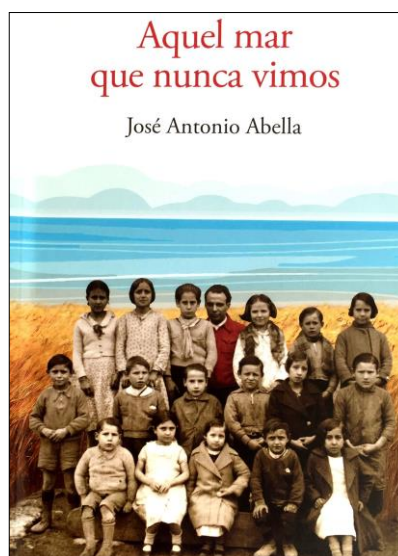
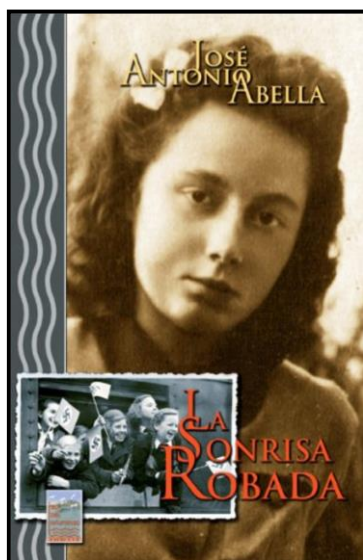
Abans de continuar amb la seva recerca, per finalment concretar-ho en un llibre, volia conèixer l'entorn on havia viscut Benaiges i els seus familiars. Trepitjar aquella terra. Dinant, em va comentar que era metge i que havia estat a Bañuelos de Bureba (1979 a 1983)³. “Nadie en esos cuatro años me habló una sola palabra de Antoni Benaiges, personaje excepcional que al cabo de los años aparece en mi vida...”. També que havia aconseguit noves informacions importants. Entre d'altres, que Miguel Angel Martínez Movilla, president de la “Agrupación de familiares de las personas asesinadas en los montes de La Pedraja”, net de Rafael Martínez Moro (que està enterrat allà) i amic d'Antoni Benaiges, li havia dit que el seu pare, Rafael Martínez Martínez, explicava que l'havien assassinat al mateix Briviesca i que deuria estar enterrat en algun indret de les afores d'aquest poble. I, el que és més important, que això fou el 19 de juliol. Afegia que mai ha estat enterrat a la fossa de La Pedraja, que, per cert, es va obrir el 26 de juliol. Conseqüentment, que no el van matar el 25 de juliol, com alguns han fer córrer perquè sigui coherent amb La Pedraja. Em pregunto reiteradament: És creïble que el matessin a Briviesca, com és reconegut per tothom, i els falangistes el portessin a La

³ Al setembre de 2011 vaig anar a Bañuelos. L'escola pràcticament no s'havia obert des de feia anys. Ens va acompanyar l'alcalde Jesús Viadas García. Deia que, a l'acabar la guerra, els falangistes ho havien cremat tot. Mentre jo estava parlant amb ell, la Glòria va trobar en un vell armari on hi havia amuntegats diversa paperassa un llibre que semblava antic. El seu títol era “Decroly” i l'autor Sidonio Pintado. A l'interior s'explicava que era la “Biografía, Ideas pedagógicas, Bibliografía” d'Ovidio Decroly. Teníem a les mans un llibre que deuria haver estat d'Antoni Benaiges, que s'havia salvat de la fúria dels falangistes i que havia estat oblidat en un armari durant setanta-cinc anys. Li vàrem donar al Jesús Viadas dient-li que el guardés. A l'arribar a casa i gràcies a Internet vaig saber que aquell llibre era del 1933 i que Ovidio Decroly (1871-1932) era un mestre belga que proposava una nova pedagogia per als alumnes. Després de Bañuelos vàrem anar a la fossa de La Pedraja.

Pedraja, a uns trenta quilòmetres i, aleshores, per uns camins? La veritat sempre s'acaba imposant, encara que les mentides o les mitges veritats omplin la boca d'alguns (que aniran a l'infern!).

Amb el José Antonio i la Maria Jesús vàrem recórrer diversos indrets mont-rogençs. Fonamentalment, volia anar a veure aquella mar on Benaiges desitjava dur, l'estiu de 1936, els seus alumnes de Bañuelos. A la Pobla del Reverter, de la família de Benaiges, a uns centenars de metres de la platja, casualment vàrem trobar el Jaume Roigé Benaiges. A l'endemà el vaig acompanyar al carrer Major a casa l'Elisa Benaiges Freixas, neboda del mestre.

José Antonio Abella em va portar varis llibres que havia publicat. Vull citar “La sonrisa robada” (La isla del naufrago Ediciones, 2013). És una captivadora història on un poeta espanyol, José Fernández-Arroyo, té una curiosa relació amb una noia alemanya que va haver de fugir de la seva ciutat (Stettin / Szczecin) a l'ocupar-la els polonesos, en acabar la Segona Guerra Mundial. El passat nazi de la seva família enterboleix una joventut emboirada per una estranya malaltia. Molt recomanable.

Un temps després, em va enviar una capsa amb la recopilació dels quaderns que s'havien fet a l'escola de Bañuelos, durant el 1935 i 1936, sota la direcció de Benaiges. Havia estat un treball amb col.laboració l'alcalde de Bañuelos Jesús Viadas (2018). És una bonica i molt acurada capsa vermella. És l'essència del treball de Benaiges.

Finalment, el 2020 va publicar el llibre “Aquel mar que nunca vimos” (Ediciones Valnera, 2020). És el llibre definitiu sobre Antoni Benaiges. Cap altre li fa ombra. La seva recerca ultrapassa llargament el meu treball inicial⁴. Vull remarcar que aquest llibre es fruit d'un exhaustiu treball de documentació, on hi havia dedicat temps, molt

---

⁴ Vaig publicar una crònica del llibre a “**Ressò mont-rogenç**” (16-12-2020). “Un valuós llibre sobre Antoni Benaiges, el mestre mont-rogenç assassinat el 1936” posteriorment el vaig incloure en el llibre “Mont-roig. D'altres esberles d'un mosaic esbocinat” (Arola Editors, 2023), pàg. 103.

El 2021 vaig publicar a la revista del Centre de Lectura de Reus un compendi de totes les informacions que fins aleshores teníem sobre Benaiges, remarcant la importància del treball d'Abella: “Antoni Benaiges Nogués: Un mestre mont-rogenç assassinat el 19 de juliol de 1936 a Briviesca (Burgos)”. Després el vaig publicar a “**Ressò mont-rogenç**” (9-10-2021) i en el llibre “Mont-roig. D'altres esberles d'un mosaic esbocinat” (Arola Editors, 2023), pàg. 83.

de temps. Sols podia fer-ho ell. Coneixia bé el territori (Bañuelos) i els seus habitants. A més, és una persona culta i gran escriptor.

Durant anys ens vàrem tenir un exquisit respecte mutu. Sabíem quin paper havíem tingut cadascun en aquest treball sobre Benaiges. Escrivia, i ho llegia públicament, a l'acte de l'homenatge que es va fer el 18 de juliol de 2021 a Bañuelos⁵: “Martí Rom, quien publicó en Ressò mont-rogenic ocho artículos consecutivos que ahondaban en la vida de Benaiges como nadie lo había hecho hasta ese momento. Era el año 2010 y su estudio fue clave para muchas investigaciones posteriores...”. Repeteixo: gràcies.

De tant en tant ens anàvem trucant. Parlàvem d'algunes curioses situacions que succeïen al voltant de la difusió de la figura del mestre Benaiges, de la realitat sociopolítica, d'algun tema comú que descobríem amb entusiasme. Un d'ells: gairebé al final de la seva introducció del seu llibre sobre Benaiges, citava a Borges: “La historia era increíble, en efecto, pero se impuso a todos porque sustancialmente era cierta: solo eran falsos las circunstancias, la hora, y uno o dos nombres propios”. És del final del relat “Emma Zunz” del llibre “El Aleph” de Jorge Luis Borges. Aquesta era una frase que jo estimava particularment. L'havia utilitzat, posant-la (versemblantment) en boca de Ford Coppola en una entrevista que li havia fet l'amic i crític de cinema Joan Gart, en un text sobre la pel·lícula “Apocalypse now”⁶. Ambdós érem apassionats de Borges. Més coses que ens unien.

Cap al 2022, en una d'aquelles trucades de telèfon, em va dir que tenia càncer. En un primer moment no saps que dir. “Avui en dia la medecina està molt avançada... res a veure amb la de fa anys...”. Ens hem anat trucant, més o menys, cada mes. Principalment parlàvem de temes culturals, de passions mútues. Sí, sempre hi havia un petit informe mèdic. “Com estàs?”. Mala peça al teler. El seu era un dels pitjors càncers; una mutació de les més agressives. Sabia que li quedava tan sols un cert temps. Un any, pensava. Aquella veu càlida, que era molt agradable d'escoltar, cada cop es va tornar més dèbil. Algun dia em deia que el truqués a l'endemà que acabava d'arribar de l'hospital. L'últim cop, farà un mes, em va comentar que veia proper el final. Potser uns mesos. La Maria Jesús, la seva esposa, em comenta que ha viscut tot aquest temps amb una certa joia de viure, volia ser feliç tot el temps que li quedava. Deia el José Antonio els últims dies: “Creía que viviría un año y han sido dos años y medio”. En algun diari he llegit que temps enrere havia dit a un periodista: “Prefiero morirme de cáncer que de vergüenza por incumplir mi palabra”⁷. Una bona persona.

I, finalment, el divendres 5 de juliol, deuria veure aquella “azul lejanía”. Tenia 68 anys.

He llegit en un text que li ha dedicat “El Norte de Castilla” (10-7-2024) que ha deixat a punt de publicar tres novel·les. S'afegiran a les dotze novel·les i un llibre de contes que ha anat publicant des de 1992.

---

⁵ Per motius de salut no vaig poder-hi assistir. Es va publicar una crònica a “**Ressò mont-rogenic**” (20-7-2021), on hi ha el text que vaig enviar perquè el llegís algú de Bañuelos.

⁶ “El laberinto de Apocalypse now. Un juego con espejos que se desplazan” publicat originalment a la revista “Cinema 2002” núm. 63 (maig de 1980). Posteriorment, inclòs en el llibre “La perspectiva infinita” (Arola Editors, 2024), pàg.129.

⁷ “El Norte de Castilla” (13-7-2023).

“A cuantos aman la azul lejanía: / los que, desde el alba a la noche, buscando / fugitivos rincones camináis / sin desalentaros en la vana búsqueda... / al final, oh amigos, estad seguros / de que suceda lo que suceda, allá en el horizonte, / en el confín de los confines, / veréis aparecer la ciudad dorada”.

(Robert Louis Stevenson⁸).

---

⁸ Autor, entre d'altres, de “La isla del tesoro”.